

Román oceněný Pulitzerovou cenou

H A R P E R L E E

Jako
zabit
ptáček

PRODÁNO
40 MILIONŮ
VÝTISKŮ

H A R P E R L E E

Jako
zabit
ptáčka

M L A D Á F R O N T A

– Panu Leeovi a Alici za lásku a dobrotu –

PŘELOŽILI MARCELA MAŠKOVÁ A IGOR HÁJEK

Copyright © 1960 by Harper Lee

Díl první

„I právníci snad kdysi byli dětmi.“

CHARLES LAMB

Když bylo mému bratru Jemovi skoro třináct let, utrpěl ošklivou zlomeninu v lokti. Když se mu ruka zahojila a jeho obavy, bude-li si moci ještě někdy zahrát ragby, se uklidnily, málokdy si na své zranění vzpomněl. Levou paži měl o něco kratší než pravou; když stál nebo šel, hřbet ruky mu odstával od těla v pravém úhlu a palec směřoval rovnoběžně se stehnem. Pokud stačil na přihrávky a výkopy, nedělal si s tím žádnou hlavu.

Když jsme se pak s odstupem let mohli ohlédnout nazpátek, nejednou jsme se vracívali k událostem, které vedly k Jemovu úrazu. Já tvrdím, že to všechno začali Ewellovi, ale Jem, který je o čtyři roky starší, prohlásil, že počátek sahá mnohem dál. Začalo to prý toho léta, kdy k nám přijel Dill a poprvé nám nasadil do hlavy nápad vylákat ven Bubu Radleyho.

Řekla jsem, že jestli to chce brát takhle zešíroka, pak to má tedy na svědomí Andrew Jackson¹. Kdyby generál Jackson nebyl zahnal Kríky² s křikem nahoru po řece, Šimon Finch by nikdy nebyl případdloval vzhůru po Alabamě, a kde bychom byli, nebýt jeho? Abychom urovnávali spory pěstmi, na to jsme byli už dávno příliš staří, a tak jsme přibrali na poradu Atika. Otec řekl, že pravdu máme oba.

Jako Jižané spatřovali někteří příslušníci naší rodiny důvod k zahanbení v tom, že nemáme záznam o žádném předku, který by na jedné či na druhé straně bojoval v bitvě u Hastingsu³. Za předka jsme měli jediné lovce kožešin a mastičkáře Šimona Finche z Cornwallu, jehož zbožnost předčila pouze jeho lakota. Šimona v Anglii hnětlo, jak jsou ti, kdož si říkali metodisté, pronásledováni svými svobodymilovnějšími

1 Americký generál a státník, sedmý prezident Spojených států (1767–1845).

2 Příslušníci indiánských kmenů žijících na území Oklahomy, Alabamy a Georgie.

3 Místo, kde Normané svedli rozhodující bitvu při svém vpádu do Anglie roku 1066.

bratřími, a jelikož Šimon sám patřil k metodistům, vydal se přes Atlantik do Filadelfie, odtud na Jamajku, odtamtud do Mobilu a vzhůru po řece svatého Štěpána. Pamětliv, že John Wesley⁴ kázal proti mnohomluvnosti při kupování a prodávání, získal si Šimon jměníčko provozováním medicíny, avšak v tomto povolání byl nešťasten ze strachu, že upadne v pokušení učinit něco, co, jak věděl, neslouží slávě Boží, jako třeba odívat se zlatem a drahocenným šatem⁵. A tak pustil Šimon z hlavy výrok svého učitele o vlastnictví nad lidmi, koupil si tři otroky a s jejich pomocí vybudoval usedlost na březích řeky Alabamy, asi pětasedesát kilometrů nad Svatým Štěpánem. Do Svatého Štěpána se vrátil jen jednou, jel si tam najít nevěstu a s ní pak založil rod oplývající hojností dcer. Šimon se dožil úctyhodného věku a zemřel bohat.

Bylo zvykem, že mužští členové rodiny zůstávali na Šimonově usedlosti, Finchové Můstku, a byli živi z bavlny. Statek byl soběstačný: ve srovnání s okolními latifundiemi byl sice Můstek skromný, skýtal však všechno, čeho bylo k životu zapotřebí, kromě ledu, pšeničné mouky a ošacení, které po řece přivážely lodi z Mobilu.

Šimon by býval sledoval roztržku mezi Severem a Jihem s bezmocným vztekem, protože připravila jeho potomky kromě půdy o všechno, přesto však zůstala zemědělská tradice zachována až do prvních let dvacátého století, kdy můj otec Atikus Finch odjel do Montgomery studovat práva a jeho mladší bratr vstoupil na bostonskou lékařskou fakultu. Z Finchů zůstala na Můstku jejich sestra Alexandra; provdala se za nemluvu, který většinu času proležel v síťové houpačce u řeky a hloubal nad tím, zda se mu na noční návnady něco chytilo.

Když můj otec složil advokátní zkoušky, vrátil se do Maycombu a začal tam provozovat praxi. Maycomb, ležící zhruba třicet kilometrů na východ od Finchova Můstku, byl sídlem maycombského okresu. Atikova kancelář v budově soudu obsahovala sotva víc než věšák na klobouky, plivátko, šachovnici a neposkrvněný kodex státu Alabama. Prvními dvěma otcovými klienty byli poslední dva provinilci, kteří byli v maycombské okresní věznici pověšeni. Atikus jim domlouval, aby

4 Anglický zakladatel metodismu (1703–1791).

5 Příklady metodistického patnáctera.

využili velkomyslnosti obžaloby, která jim dávala možnost vyváznout životem, přiznají-li se k prosté vraždě. Byli to však Haverfordové, a to jméno se v maycombském okrese tradovalo jako synonymum pro tul-pase. Haverfordové poslali na věčnost předního maycombského ko-váře při rozmisce vzniklé z domněle neoprávněného zabavení klisny, byli přitom tak neprozíraví, že čin spáchali v přítomnosti tří svědků, a nedali si vymluvit, že argument „tomu parchantovi to stejně patři-lo“ musí každému k obhajobě stačit. Neústupně trvali na tom, že ne-jdou vinní úkladnou vraždou, a tak Atikus nemohl pro své klienty vy-konat víc než být přítomen jejich odchodu z tohoto světa, od kteréžto události se pravděpodobně datovala otcova hluboká nechuť k výkonu trestního práva.

Během prvních pěti let svého pobytu v Maycombu se Atikus ze všeho nejvíc věnoval utahování opasku; po několik dalších let inves-toval své výdělky do bratrova vzdělání. John Hale Finch byl o deset let mladší než otec a rozhodl se pro studium medicíny v době, kdy se pěstování bavlny přestalo vyplácet; ale když postavil Atikus strýce na vlastní nohy, plynul mu pak už z jeho právnické praxe docela sluš-ný příjem. Měl rád Maycomb, byl rodák zdejšího okresu a vyrůstal tady; znal své lidi a oni znali jeho a díky příčinlivosti Šimona Finche byl pokrevně spřízněn nebo sešvagřen bezmála s každou rodinou ve městě.

Maycomb bylo starobylé město, ale když jsem je já poprvé poznala, bylo to už staré unavené městečko. Za deštivého počasí se ulice promě-nily v červenou břečku; chodníky zarůstaly trávou, radniční a soudní budova na náměstí chátrala. Kdoví čím to, ale bývala tenkrát větší ved-ra: černý pes za takového letního dne trpěl; na náměstí se v dusném stí-nu dubů oháněli po mouchách vychrtlí mezci, zapřažení do prkenných vozů. Mužům měkly tuhé límečky kolem deváté hodiny ranní. Dámy se koupaly před polednem a po odpoledním šlofičku a navečer se už podobaly rozměklým čajovým koláčkům s polevou z potu a voňavého zásypu.

Lidé se tenkrát neštvali. Loudali se po náměstí, šouravým krokem obcházeli okolní krámy a se vším si dávali na čas. Den byl dlouhý dva-cet čtyři hodiny, ale zdál se delší. Lidé neměli naspěch, protože neby-lo kam jít, nebylo co kupovat, ani na to nebyly peníze, a za hranicemi

maycombského okresu nic k vidění nebylo. Ale pro část národa to byla doba neurčitěho optimismu: maycombský okres se před nedávnem dověděl, že se nemá čeho strachovat, leda samého strachu⁶.

Bydleli jsme na hlavní obytné ulici Maycombu – Atikus, Jem a já a naše kuchařka Kalpurnie. Jem i já jsme byli se svým otcem spokojeni: hrál si s námi, četl nám a choval se k nám se zdvořilým odstupem. S Kalpurnií to bylo zase něco docela jiného. Byla samá hrana a kost; byla krátkozraká; šilhala; ruku měla širokou jako příčel u postele a dvojnásob tvrdou. Věčně mě vyháněla z kuchyně a přitom se mě ptala, proč prý nejsem tak poslušná jako Jem, jako by nevěděla, že je Jem starší, a volala mě vždycky domů, když mi to bylo nejméně vhod. Sváděly jsme spolu kolosální a jednostranně končící bitvy. Kalpurnie z nich vycházela vítězně, hlavně proto, že se Atikus pokaždé přidal na její stranu. Byla u nás od té doby, co se Jem narodil, a na mne doléhala její tyranská přítomnost tak dlouho, kam až moje paměť sahala. Matka nám zemřela, když mi byly dva roky, takže mi nikdy nescházela. Byla rozená Grahamová z Montgomery; Atikus se s ní seznámil, když byl poprvé zvolen do státního zákonodárního sboru. Byl tehdy ve středních letech, matka byla o patnáct let mladší. Jem byl plodem prvního roku jejich manželství; po čtyřech letech jsem se narodila já a dva roky nato matka náhle zemřela na srdeční mrtvici. Bylo to prý u nich v rodě. Já jsem ji nepostrádala, ale Jemovi se myslím po ní stýskalo. Měl ji v živé paměti a nejednou si uprostřed hry dlouze vzdychl, potom se sebral a šel si hrát sám za garáž. Jak tohle na něho přišlo, věděla jsem, že je nejlépe nechat ho na pokoji.

Když táhlo mně na šestý a Jemovi na desátý rok, byl náš letní výběh ohraničen (v dosahu Kalpurniina hlasu) domem paní Duboseové, který stál o dvě čísla na sever od nás, a usedlostí Radleyových, o tři čísla na jih. Nikdy jsme nebyli v pokušení tuto hraniční čáru překročit. Dům Radleyových obývala neznámá bytost, kterou stačilo pouze popsat, abychom se celé dny chovali jako andílci; paní Duboseová byla učiněná saň.

Takové to bylo toho léta, kdy k nám přijel Dill.

6 Citát z nástupní řeči prezidenta Franklina Delana Roosevelta, proslovené 4. března 1933 uprostřed nejhlubší hospodářské krize.

Jednou brzy zrána, když jsme zahajovali vzadu na dvorku svou celodenní hru, zaslechli jsme s Jemem cosi štrachat vedle u slečny Ráchel Haverfordové v kapustovém záhonku. Šli jsme se podívat k drátěnému plotu, není-li to štěně – foxteriérů fenka slečny Ráchel byla totiž březí – ale zatím jsme tam našli človíčka, který seděl na zemi a hleděl na nás. Vsedě nebyl o mnoho větší než kapusta. Cívěli jsme na něho a čekali, až promluví.

„Nazdar.“

„Jakýpak nazdar,“ řekl Jem přívětivě.

„Jmenuju se Charles Baker Harris,“ představil se. „Umím číst.“

„A má bejt?“ řekla jsem.

„No, já myslel, že by vás třeba zajímalo, že umím číst. Jestli potřebujete něco přečíst, já vám to přečtu...“

„Kolik je ti?“ vyslýchal ho Jem, „tak čtyři a půl, ne?“

„Bude mi sedm.“

„Tak ze sebe nedělej zázraka,“ řekl Jem a trhl palcem směrem ke mně. „Tadyhle Čipera už čte od narození a nechodí ještě ani do školy. Na to, že ti bude sedm, jsi hezky přťavej.“

„Jsem malej, ale mám hodně roků,“ bránil se.

Jem si sčísl vlasy dozadu, aby lépe viděl. „Nechceš jít k nám, Charlesi Bakere Harrisí?“ pozval ho.

„Páni, to je ale jméno.“

„O nic směšnější než tvoje. Teta Ráchel povídala, že se jmenuješ Jeremiáš Atikus Finch.“

Jem se nasupil. „Já jsem na svoje jméno velkéj dost,“ odsekl. „Zato ty máš jméno delší, než jsi sám. Určitě o půl metru delší.“

„Jinak mi říkají Dill,“ řekl Dill a dral se pod plotem k nám.

„Polez raději vrchem než spodem,“ radila jsem mu. „Odkud jsi přijel?“

Dill byl z Meridianu ve státě Mississippi, je tu přes léto u své tety slečny Ráchel a bude od teďka jezdit do Maycombu každé léto. Jeho rodina pochází z maycombského okresu, matka pracuje u jednoho fotografa v Meridianu, poslala jeho fotku do soutěže krásných dětí a vyhrála pět dolarů. Peníze dala Dillovi a ten šel za ně dvacetkrát do kina.

„Tady kino nehrajou, leda občas dávají na radnici nějaký nábožný filmy,“ informoval ho Jem. „Byls na něčem pěkným?“

Dill viděl **Drákulu**⁷ a to odhalení zapůsobilo na Jema tak, že si změnil Dilla s náznakem úcty. „Vypravuj nám to,“ vyzval ho.

Dill byl originál. Měl krátké kalhoty z modrého plátna, připnuté knoflíčky ke košili, vlasy měl sněhobílé a přilípnuté k hlavě jako kachní chmýří; byl o rok starší než já, ale proti mně byl skrček. Když nám vyprávěl tu starou báčorku, modré oči se mu zapalovaly a hasly; rozesmál se vždycky nečekaně a vesele; měl ve zvyku tahat se za čupřinku vlasů uprostřed čela.

Když Dill proměnil Drákulu v prach a popel a Jem poznamenal, že film podle všeho vypadá líp než kniha, zeptala jsem se Dilla, kde má otce: „Ještě jsi o něm nic neříkal.“

„Zádnýho nemám.“

„Umřel ti?“

„Ne...“

„Když teda neumřel, tak přeci nějakýho máš, ne?“

Dill zrudl a Jem řekl, ať jsem zticha, což bylo neklamně znamení, že Dill byl vyzkoušen a přijat.

Pak už léto plynulo v obvyklých radovánkách. Jako obvykle jsme si vylepšovali hnízdo zbudované mezi dvojicí obrovitých mýdlovníků vzadu na dvoře, skotačili a provozovali náš rejstřík dramat, založených na dílech Olivera Optica, Victora Appletona a Edgara Burroughse⁸. V tomto ohledu jsme měli štěstí, že jsme Dilla získali. Vystupoval v rolích dříve vnucovaných mně – hrál lidoopa v **Tarzanovi**, pana Crabtreeho v **Loupežnících**, pana **Damona** v Tomu Swiftovi. Tak se nám z Dilla vyklubal kapesní čaroděj, v jehož hlavě se rojily ztřeštěné nápady, prazvláštní tužby a fantasmagorické představy.

Ale koncem srpna nás už náš donekonečna omílaný repertoár omrzela a tehdy nás přivedl Dill na nápad vylákat Bubu Radleyho z domu.

Ten dům Dilla fascinoval. Přes naše výstrahy a varování ho přitahoval, jako přitahuje měsíc vodu, ale nikdy ho nepřitáhl blíž než k nárožní svítilně, na bezpečnou vzdálenost od domovní branky. Tam vždycky postál, objal tlustý stožár a v zadumání upřeně hleděl na dům.

7 Román Brama Stokera (1847–1912), klasické dílo strašidelné literatury, hemžící se vlkodlaky, upíry a různými přízraky; byl několikrát zfilmován.

8 Autoři dobrodružných románů, poslední z nich tvůrce seriálu o Tarzanovi.

Radleyho usedlost vybíhala ostrým obloukem za náš dům. Od severu se přicházelo k přední verandě; chodník pak zahýbal a běžel podél pozemku. Dům byl nízký, kdysi býval bílý s hlubokou přední verandou a zelenými okenicemi, ale už dávno ztmavil do břidlicové šedi okolního dvora. Deštěm ztrouchnivělé šindele přemisovaly přes okapy nad verandou; koruny dubů zacláněly slunce. Zbytky tyčkového plotu opile střežily dvorek vpředu – „umetený“ dvorek, který se nikdy nezametal – kde bujel čirok a tupolistá protěž.

Uvnitř žil strašidelný zloduch. Lidé to alespoň tvrdili, ale Jem ani já jsme ho nikdy nespatriili. Povídalo se, že vychází ven za bezměsíčné noci a nahlíží do oken. Když někomu mrazík spálil azalky, bylo to proto, že na ně Bubu dýchl. Všechny kradmo spáchané drobné neplechy v Maycombu měl na svědomí on. Kdysi vyděsilo celé město každonoční hrůzostrašné řádění: lidé nacházeli zohavené slepice a domácí zvířata; ačkoli pachatelem byl Bláznivý Addie, který se nakonec utopil v Barkerově tůni, lidé pořád ještě hleděli na Radleyho dům úkosem a nebyli ochotni vzdát se svého prvotního podezření. Žádný černoch by nešel v noci kolem Radleyových, přešli vždycky na protější chodník a hvízdali si do kroku. Zezadu přiléhal k Radleyho parcele pozemek maycombské školy; vysoké pekanové ořešáky na Radleyho drůbežím dvorku setřásaly plody na školní dvůr, ale děti se ořechů ani nedotkly a nechávaly je ležet: ořechy od Radleyových by je otrávil. Míč, který při baseballu zaletěl k nim na dvůr, se bez řeči pokládal za ztracený.

Strasti toho domu započaly léta před tím, než jsme se já i Jem narodili. Ačkoli byly Radleyovým všude dveře otevřeny, stačili si sami, a to byla záliba v Maycombu neodpuštělná. Nechodili do kostela, což bylo v Maycombu hlavní povyražení, a modlili se doma; paní Radleyová leda vzácně přešla ulici na dopolední kávovou besedu se sousedkami a nebylo ani pomyšlení, že by se někdy stala členkou misionářského kroužku. Pan Radley chodíval každý den o půl dvanácté do města a rázem dvanácté se vracel, někdy s hnědým papírovým sáčkem, jenž podle odhadu sousedstva obsahoval rodinný nákup. Nikdy jsem se nedověděla, jak si starý pan Radley vydělává na živobytí – Jem říkal, že „kupuje bavlnu“, což bylo zdvořilé označení pro nicnedělání, ale pan Radley tu žil se ženou a dvěma syny od nepaměti.

O nedělích zůstávaly u Radleyových okenice i dveře zavřeny, a to se rovněž vymykalo maycombským způsobům: zavřené dveře znamenaly nemoc nebo chladné počasí. Neděle byla dnem vyhrazeným pro oficiální odpolední návštěvy: dámy si natáhly korzety, muži si oblékli kabáty, děti se obuly. Ale aby o nedělním odpoledni vyšli sousedé po domovních schůdcích k Radleyovým a pozdravili se s nimi, to se nikdy nestalo. U Radleyových neměli žádné síťové dveře. Ptala jsem se jednou Atika, jestli to tak mají odjakživa; Atikus řekl, že ne, ale to prý jsem nebyla ještě na světě.

Podle toho, co se v sousedství tradovalo, se mladší Radley ve svých klackovských letech seznámil s několika Cunninghamy ze Starého Sarumu, příslušníky rozsáhlého a propleteného rodu, sídlícího v severní části okresu, a spolu utvořili partu, která měla zatím nejvíc ze všeho, co Maycomb poznal, náběh ke gangu. Nic zvláštního neprováděli, ale stačilo to, aby si o nich vykládalo celé město a aby byli veřejně pokáráni ze tří kazatelen; každou neděli jezdili autobusem do Abbottsvillu do kina; chodili na tancovačky do hospody Na rybárně, po celém okrese vyhlášeného karbanického pajzlu u řeky; okoušeli podomácku pálenou kořalku. Nikdo v Maycombu nesebral odvahu, aby panu Radleymu řekl, že se jeho syn dostal do špatné společnosti.

Jednou v noci, když se hoši přespříliš rozjařili, objížděli pozpátku náměstí ve vypůjčené kraksně, postavili se na odpor starosvětskému maycombskému obecnímu strážníkovi panu Connerovi, který je chtěl zatknout, a zamkli ho na záchodku vedle soudu. Město rozhodlo, že se něco musí udělat; pan Conner prohlásil, že je do jednoho všechny poznal a že je pevně rozhodnut a odhodlán jim to nedarovat, a tak se hoši dostali před soud mladistvých. Byli obžalováni, že tropili výtržnosti, rušili veřejný pořádek, dopustili se ublížení na těle a vyjadřovali se urážlivě a sprostě v přítomnosti a doslechu ženské osoby. Soudce se pana Connera dotázal, proč uvádí poslední obvinění, a pan Conner pravil, že kleli tak hlasitě, že to musely slyšet všechny maycombské dámy. Soudce rozhodl poslat chlapce na státní průmyslovou školu, kam bývali hoši leckdy posíláni jen z toho prostého důvodu, aby měli postaráno o stravu a slušné ubytování: nebylo to tedy žádné vězení ani pohana. Leč pan Radley na to hleděl jinak. Propustí-li soudce Artura, pan Radley se již postará, aby Artur nic takového

podruhé neprovedl. Protože soudce věděl, že pan Radley slovu dostojí, rád mu vyhověl.

Ostatní chlapi chodili na průmyslovku a dostalo se jim nejlepšího středoškolského vzdělání, jakého bylo možno ve státě dosáhnout; jeden pak dokonce vystudoval techniku v Auburnu. U Radleyových zůstávaly dveře zavřeny v neděli i ve všední dny a syna pana Radleyho potom celých patnáct let nikdo nespátril.

Avšak přišel den, Jemovi sotva uvízl v paměti, kdy několik lidí zase uslyšelo a spatřilo Bubu Radleyho, ale Jem mezi nimi nebyl. Říkal, že Atikus toho o Radleyových nikdy moc nenamluvil; kdykoli se ho začal Jem vyptávat, měl pro něho Atikus jedinou odpověď: ať si hledí svého a nechá Radleyovy, aby dělali totéž, na to že mají právo; ale když se to stalo, Atikus prý kroutil hlavou a řekl: „Hm, hm, hm.“

A tak Jem vyzvěděl nejvíc od slečny Štěpánky Crawfordové, která ráda vyvolávala mezi sousedy různice. Ta říkala, že celou tu historii zná. Podle slečny Štěpánky seděl Bubu v obývacím pokoji a vystříhoval z **Maycombského hlasatele** nějaké zprávy, které si chtěl nalepit do výstřížkového sešitu. Do pokoje vstoupil jeho otec. Když procházel pan Radley kolem, vrazil mu Bubu nůžky do nohy, vytáhl je, otřel si je o kalhoty a vystříhoval si dál.

Paní Radleyová vyběhla na ulici a křičela, že je chce Artur všechny zabít, ale když se dostavil na místo šerif, zastihl Bubu, jak dosud sedí v obývacím pokoji a vystříhuje si z **Hlasatele**. Bylo mu tehdy třiatřicet let.

Slečna Štěpánka vykládala, že starý pan Radley, když se mu zmínili, že by jeho synovi mohl prospět pobyt v Tuscaloose⁹, prohlásil, že žádný Radley do blázince nepůjde. Bubu není blázen, bývá jen občas předrážděný. Že by měli dát Bubu pod zámek, to pan Radley připustil, ale trval na tom, aby nebyl za nic souzen: není přece zločinec. Šerif neměl to srdce strčit ho do basy mezi černochoy, a tak ho zamkli v soudní budově do sklepa.

Jak se Bubu vrátil ze sklepa zpátky domů, na to měl Jem jen mlhavé vzpomínky. Slečna Štěpánka Crawfordová povídala, že kdosi z městské rady panu Radleymu řekl, že Bubu v tom vlhku zajde na plesnivinu,

9 Okresní město ve středozápadní Alabamě se státním ústavem pro choro-myslné.

jestli si ho nevezme domů. A pak, Bubu nemohl navěky zůstat okresu na krku.

Nikdo nevěděl, jakých zastrašovacích metod pan Radley použil, aby Bubu nepřišel lidem na oči, ale Jem si představoval, že ho skoro ustavičně drží řetězem připoutaného k posteli. Atikus povídal, kdepak, takhle ne, existují prý i jiné způsoby, kterými lze udělat z lidí duchy.

Vyvstával mi ještě před očima obraz paní Radleyové, jak občas otvírá dveře, jde k okraji verandy a zalévá kany. Každý den jsme však s Jemem vídali pana Radleyho odcházet do města a zase se vracet. Byl to hubený, šlachovitý muž s bezbarvými očima, tak bezbarvými, že se v nich neodráželo světlo. Měl ostře vystupující lícni kosti a široká ústa s horním rtem úzkým a spodním plným. Slečna Štěpánka Crawfordová o něm říkala, že ve své přímosti neuznává jiný zákon než slovo Páně, a my jsme jí věřili, neboť pan Radley chodil rovný jako pravítko.

Nikdy na nás nepromluvil. Když šel kolem nás, dívali jsme se do země a pozdravili jsme ho, a on místo odpovědi zakašlal. Jeho starší syn bydlel v Pensacole; na Vánoce jezdil domů a byl jedním z mála lidí, které jsme kdy viděli do toho domu vstoupit nebo z něho vyjít. Lidé říkali, že ode dne, kdy si pan Radley vzal Artura domů, zůstal dům jako po vymření.

Ale přišel den, kdy nám Atikus pohrozil, že nám to vytmaví, budeme-li na dvoře povykovat, a pověřil Kalpurnii, aby nás v jeho nepřítomnosti spořádala, kdybychom jenom hlesli. Pan Radley umíral.

Dával si na čas. Cesta kolem Radleyových byla na obou koncích zata-rasena dřevěnými kozami, chodník byl vystlán slámou a doprava přesunuta do postranní ulice. Pokaždé, když šel doktor Reynolds navštívit nemocného, nechával stát vůz před naším domem a chodil k Radleyovým pěšky. Celé dny jsme se s Jemem ploužili po dvoře. Konečně byly kozy ze silnice odstraněny a my jsme stáli vpředu na verandě a dívali se, jak pan Radley koná svou poslední pouť kolem našeho domu.

„Už ho vezou, nejhoršího zloducha, do kterého pánbůh duši dal,“ za-hučela Kalpurnie a v zamyšlení si uplivila na dvůr. Překvapeně jsme na ni pohlédli, poněvadž Kalpurnie zřídka vyjadřovala své mínění o běloších.

Sousedé se domnívali, že když pan Radley odešel na věčnost, vyjde Bubu mezi lidi, ale to se přepočítali: jeho starší bratr se vrátil z Pensacoly a zaujal místo pana Radleyho. Od svého otce se lišil jedině věkem.

Jem říkal, že i pan Nathan Radley „kupuje bavlnu“. Ale pan Nathan na nás alespoň promluvil, když jsme mu popřáli dobré jitro, a někdy jsme ho vídali, jak se vrací z města s nějakým časopisem v ruce.

Čím víc jsme toho Dillovi o Radleyových vyprávěli, tím víc se chtěl dovědět, tím déle postával a objímal stožár svítilny, tím víc mu to vrtalo hlavou.

„Copak tam asi dělá,“ brumlal.

„Jako by měl každou chvilku vystrčit hlavu ze dveří.“

Jem řekl: „Však on ven chodí, když je tma jako v ranci. Slečna Štěpánka vypravovala, že se jednou o půlnoci vzbudila a viděla, jak kouká oknem přímo na ni... Prej jí ta jeho hlava připadala, jako když na ni hledí umrlec. Copak ty ses nikdy v noci nevzbudil a neslyšels ho, Dille? Chodí takhle –“ Jem zašoural nohama po šterku. „Proč myslíš, že se slečna Ráchel na noc zamyká na dva západy? Kolikrát ráno jsem už našel jeho stopy u nás na zadním dvorku a jednou v noci jsem ho slyšel, jak škrábe vzadu na síťový dveře, ale než tam Atikus došel, byl pryč.“

„Jakpak asi vypadá?“ řekl Dill.

Jem mu ho popsal docela věrohodně: Bubu měří tak dva metry, soudě podle šlápot; živí se syrovými veverkami a kočkami, které si nachytá, proto má ruce potřísněné krví – kdo jí syrové zvířecí maso, ten už krev nikdy nesmyje. Na tváři se mu klikatí dlouhatánská jizva; zbývá mu pár zažloutlých zubů; oči má vypoulené a skoro bez přestání slintá.

„Co kdybysme zkusili vylákat ho nějak ven,“ řekl Dill. „Tak rád bych viděl, jak vypadá.“

Jem mu odpověděl, že jestli chce přijít o život, stačí, aby si zašel k Radleyovým a zaklepal na dveře.

K našemu prvnímu nájezdu došlo jedině proto, že se Dill s Jemem vsadili o **Šedého ducha** proti dvěma Tomům Swiftům, že Jem nedojde dál než k Radleyovic brance. Jem dosud jakživ žádnou zkoušku odvahy neodmítl.

Tři dny to rozvažoval. Myslím, že si cenil čest víc než hlavu, protože Dill ho udolal celkem hladce: „Máš strach,“ řekl mu první den. „Nemám strach, jenom respekt,“ bránil se Jem. Druhý den povídal Dill: „Máš takovej strach, že by ses neopovážil šlápnout ani na krajíček jejich dvorka.“ Jem mu řekl, to ať si nemyslí, poněvadž kolem Radleyových chodí den co den do školy.

„Vždycky poklusem,“ dodala jsem. Ale třetí den Dill Jema dostal, když mu řekl, že v Meridianu teda nemají lidi tolik nahnáno jako v Maycombu, že takové strašpytle jako tady v Maycombu jakživ neviděl.

To stačilo, aby se Jem vypravil na roh, tam se zastavil, opřel se o svítílnu a zadíval se na branku, opile visící na podomácku vyrobeném závěsu.

„Doufám, že ti už došlo, že nás všechny pomorduje, Dille Harrisí,“ řekl Jem, když jsme k němu došli. „Ale až ti vydloube oči, tak mi nic nevyčítej. Ty sis začal, to si pamatuj.“

„Máš pořád ještě strach,“ mlel Dill vytrvale svou.

Jem požádal Dilla, aby si jednou provždy vstřípil do paměti, že nemá strach vůbec z ničeho: „Já jenom nemůžu přijít na to, jak ho vylákat ven, aby nás přitom nedostal.“ A konečně kromě toho má prý sestřičku, na kterou musí myslet.

Jak tohle řekl, věděla jsem, že se bojí. Zrovna tak myslel na sestřičku, když jsem ho jednou ponoukala, aby skočil se střechy: „Kdybych se zabil, co bude s tebou?“ staral se tehdy. Potom skočil, dopadl bez nehody a pocit odpovědnosti ho opustil až do chvíle, kdy se měl vypořádat s Radleyho domem.

„Chceš se z toho vykrotit?“ zeptal se Dill. „Jestli jo, tak...“

„Dille, taková věc se musí promyslet,“ bránil se Jem. „Nech mě to chvilku rozvážit... to je, jako když nutíš želvu, aby vylezla...“

„Jak se to dělá?“ zajímal se Dill.

„Zapálí se pod ní sirka.“

Řekla jsem Jemovi, že jestli chce podpálit Radleyho stavení, povím to na něho Atikovi.

Dill prohlásil, že pálit sirky pod želvou je ohavnost.

„Jakápak ohavnost, dá si pak prostě říct – to není, jako kdybys s ní praštil do ohně,“ zavrčel Jem.

„Jak můžeš vědět, jestli ji to nebolí?“

„Taková želva nic necítí, ty hloupej,“ řekl Jem.

„Copak jsi želva, že to víš?“

„Matičko skákavá, Dille! Nech mě to rozvážit... snad se ubráníme kamenama...“

Jem stál v zadumání tak dlouho, až Dill trošičku slevil: „Neřeknu, že ses z toho vykrucoval, a vyměním s tebou **šedýho ducha**, když tam jenom zajdeš a sáhneš na barák.“

Jem se rozzářil. „Stačí, když sáhnu na barák?“ Dill přikývl.

„Tak beton to stačí? Abys potom nevykládal něco jinýho, jen co budu nazpátek.“

„Zaručeně to stačí,“ ujistil ho Dill. „On se asi na tebe vyřítí, až tě zahlídne na dvoře, my pak na něj s Čiperou skočíme a nepustíme ho, dokavad mu neřekneme, že mu nic neuděláme.“

Odlepili jsme se od rohu, přešli postranní ulici, která vedla vpředu kolem Radleyho domu, a zastavili jsme se před brankou.

„No tak jdi,“ pobídl Jema Dill, „jsme s Čiperou kousek za tebou.“

„Vždyť už jdu,“ ohradil se Jem, „nehoň mě pořád.“

Šel na roh parcely a zase nazpátek; obhlížel jednoduchý terén, jako by uvažoval, jak nejlépe provést vpád, a přitom vraštil čelo a škrábal se na hlavě.

Pak jsem se na něj pohrdavě ušklíbla.

Jem rozrazil vrátka a doběhl ze strany k domu, plácl do něho dlaní a hned se hnal kolem nás nazpátek, ani nevyčkal, aby se přesvědčil, jestli se mu jeho přepadení povedlo. Já s Dilem jsme uháněli v patách za ním. Když jsme se určení a bez dechu octli v bezpečí naší verandy, ohlédli jsme se.

Starý dům stál jako dřív, sešlý a zchátralý, ale jak jsme hleděli ulicí k němu, zazdalo se nám, že se jedna vnitřní žaluzie pohnula. Mžik. Pranepatrný, téměř nezatelný pohyb, a dům zase znehybněl.

-2-

Dill nám odjel počátkem září a vrátil se do Meridianu. Doprovodili jsme ho k pětihodinovému autobusu a já byla bez něho jako tělo bez duše, až jsem si uvědomila, že vlastně za týden začnu chodit do školy. V životě jsem se na nic tolik netěšila. V zimě jsem trávila celé hodiny v naší bouďě na stromě, dívala jsem se odtamtud na školní dvůr, dvakrát zvětšujícím dalekohledem, který jsem dostala od Jema, jsem ze svého úkrytu pozorovala hemžící se děti, učila se jejich hrám, sledovala jsem Jemovo červené sáčko v poskakujících hloučcích, když si děti hrály na slepou bábu, potají jsem sdílela jejich nezdary a drobná vítězství. Tolik jsem toužila být mezi nimi.

Jem se uvolil, že mě první den do školy povede on; obvykle to sice bývá rodičovská záležitost, ale Atikus prohlásil, že Jema bude těšit, když mi bude moci ukázat, kde mám třídu. Myslím, že to bylo spojeno s nějakou peněžní transakcí, protože jak jsme klusali za roh kolem Radleyových, zaslechla jsem něco nepovědomě cinkat v Jemových kapsách. Když jsme doběhli na kraj školního dvora a zpomalili do kroku, Jem mi důtklivě vyložil, že ho nemám během vyučování s ničím otravovat ani za ním chodit, abychom si zahráli kapitolu z **Tarzana a mravenčích lidí**, že ho nemám přivádět do rozpaků zmínkami o jeho soukromém životě ani se mu o přestávkách a v poledne věšet na paty. Mám se držet první třídy a on se bude držet páté. Mám ho zkrátka nechat na pokoji.

„To znamená, že si už nemůžeme spolu hrát?“ zeptala jsem se.

„Doma si budeme hrát jako vždycky,“ řekl, „ale škola je něco jiného – však to poznáš.“

Opravdu. Než uplynulo první dopoledne, naše učitelka slečna Karolína Fisherová mě vyvekla z lavice, postavila před třídu, klepla mě pravítkem přes dlaň a pak mě nechala stát v koutě až do oběda.

Slečně Karolíně nebylo víc než jedenadvacet. Měla zářivě kaštanové vlasy, růžové tváře a karmínově nalakované nehty. Nosila také lodičky s vysokým podpatkem a červenobílé proužkované šaty. Vypadala a voněla jako větrový bonbón. Bydlela přes ulici dům pod námi v podnájmu u slečny Maudie Atkinsonové v předním pokoji nahoře, a když nás slečna Maudie slečně Karolíně představila, Jem chodil několik dní jako zmámený.

Slečna Karolína napsala na tabuli hůlkovým písmem své jméno a řekla: „Stojí tu napsáno, že se jmenuji Karolína Fisherová. Pocházím ze Severní Alabamy, z winstonského okresu.“ Třída zabručela v obavě, jestli se neukáže, že i paní učitelka chová ve své povaze díl podivínství, jímž se tento kraj vyznačoval. (Když se Alabama 11. ledna 1861 odtrhla od Unie, winstonský okres se odtrhl od Alabamy, jak vědělo v maycombském okrese každé děcko.) V Severní Alabamě převládali kořalečníci, majitelé tajných velkopalíren, ocelářské společnosti, republikáni, profesori a další osoby pochybného původu.

Slečna Karolína zahájila první den předčítáním pohádky o kočičkách. Kočičky vedly spolu dlouhé rozhovory, nosily roztomilé šatičky a bydlely v teplounkém domečku pod kuchyňskými kamny. Když paní

Kočková telefonicky objednávala v cukrárně sladové myšky v čokoládě, třída se kroutila jako vědro žížal. Slečna Karolína si nebyla, zdálo se, vědoma, že otrhaní prvňáčci v hrubých bavlněných košilích a sukních z pytloviny, kteří skoro všichni okopávali bavlnu a krmili prasata od chvíle, kdy se začali batolit, jsou vůči obrazné literatuře imunní. Slečna Karolína příběh dočetla a vzdychla: „Ach, to bylo překrásné, vidíte?“

Potom šla k tabuli a napsala ohromnými hůlkovými písmeny abecedu, obrátila se ke třídě a otázala se: „Umí to někdo přečíst?“

Uměli to všichni; většina prvňáčků loni propadla.

Vyvolala mě, asi proto, že věděla, jak se jmenuji; když jsem četla abecedu, objevila se jí mezi obočím drobná vráska, a když mě nechala nahlas přečíst skoro celý **Můj první slabikář** a burzovní zprávy **Mobilského věstníku**, shledala, že jsem gramotná, a pohlédla na mě s víc než mírnou nelibostí. Řekla mi, abych otci vyřídila, že už mě nemá učit, poněvadž by mi to při čtení vadilo.

„Učit?“ vyhrkla jsem překvapeně. „Nic mě neučil, paní učitelko. Atikus nemá čas, aby mě učil,“ dodala jsem, když se slečna Karolína usmívala a vrtěla hlavou. „Vždyť on bývá večer tak unavený, že jenom sedí v obývacím pokoji a čte si.“

„Když tě neučil tatínek, tak kdo tedy?“ zeptala se slečna Karolína dobrotivě. „Někdo tě učil. Přece neumíš číst **Mobilský věstník** sama od narození.“

„Jem říká, že umím. Četl jednu knihu, kde jsem se jmenovala Bullfinchová místo Finchová. Jem říkal, že se vlastně jmenuju Jana Luisa Bullfinchová, že mě vyměnili, když jsem se narodila, a že ve skutečnosti jsem –“

Slečna Karolína si zřejmě myslela, že lžu. „Nedejme se unést obrazotvorností příliš daleko, miláčku,“ řekla. „Tatínkovi pěkně povíš, aby tě už neučil. Číst se nejlépe začíná s čerstvou myslí. Řekni mu, že to teď převezmu já a pokusím se napravit, co se dá –“

„Prosím?“

„Tvůj otec neumí učit. Můžeš si sednout.“

Zamumlala jsem omluvu, odebrala jsem se zpátky do lavice a přemítala o svém zločinu. Nikdy jsem se vědomě neučila číst, ale nevím ani jak, vždycky jsem podloudně hltala noviny. Když jsem dlouhé

hodiny vysedávala v kostele – nenaučila jsem se to tam? Nevzpomínala jsem si, že bych někdy neuměla číst ze zpěvníku. Teď, když jsem byla donucena o tom přemýšlet, bylo čtení něco, co jsem pochytila tak, jako jsem se naučila připnout si vzadu kalhotky k tričku bez otáčení nebo ze spleti tkaniček vykouzlit dvě kličky. Nemohla jsem si vzpomenout, kdy se řádky nad sunoucím se Atikovým prstem rozlišily ve slova, ale pokud jsem se pamatovala, hleděla jsem do nich večer co večer, poslouchala denní zprávy, návrhy zákonů, deníky Lorenze Dowa¹⁰ – všechno, co Atikus zrovna četl, když jsem si mu vždycky večer vylezla na klín. Dokud jsem nedostala strach, že o tohle všechno přijdu, čtení mě nijak zvlášť nebavilo. Jako člověka nebaví dýchat.

Věděla jsem, že jsem slečnu Karolínu rozladila, a tak jsem dala celkem pokoj a hleděla z okna až do přestávky, kdy mě Jem na dvoře vytrhl z chumlu prvňáčků. Zeptal se mě, jak mi to jde. Všechno jsem mu vylíčila.

„Kdybych tu nemusela zůstat, hned bych utekla. Jeme, ta protivná učitelka tvrdí, že mě Atikus učí číst a že toho má nechat –“

„Nebor si to tak, Čipero,“ utěšoval mě Jem. „Naše učitelka říkala, že slečna Karolína zavádí nový způsob vyučování. Naučila se to na univerzitě. Brzo se to zavede ve všech třídách. Podle toho způsobu se nemusíš učit tolik z knih – třeba jako když se chceš naučit o krávi, tak si ji zajdeš podojit, rozumíš?“

„Když mě ale, Jeme, krávy nezajímají, já –“

„Ale určitě jo. O kravách musíš všechno znát, ty v životě maycombského okresu moc znamenají.“

Spokojila jsem se s tím, že jsem se Jema zeptala, jestli mu nepřešlo.

„Já ti chci jenom vysvětlit, v čem je ten nový způsob, podle kterého se teď v první třídě vyučuje, ty janku. To je Deweyho desetinná soustava¹¹.“

Protože o správnosti Jemových tvrzení jsem neměla nikdy pochybnosti, neviděla jsem důvod, proč bych teď měla o nich začít pochybovat.

¹⁰ Americký metodistický kazatel a výstředník (1777–1734).

¹¹ Jem si plete amerického pedagoga Johna Deweyho (1859–1952) a jeho učební metodu s americkým knihovníkem Melvilem Deweym (1851–1931), tvůrcem decimální knihovnické klasifikace.